

TRAKTÁTY A KÁZÁNÍ HUSOVÝCH STOUPENCŮ I ODPŮRCŮ

Teologický nebo politický traktát – učené pojednání o jednotlivých teologických nebo politických otázkách, využívající k dokázání autorovy teze zejména bible a teologických autorit a uspořádané podle zákonů logické výstavby naukového výkladu – byl v Husově době hlavní formou pro řešení aktuálních společenských otázek, které se ovšem soudobému člověku jevily jako problémy teologické povahy. Příbuzná problematika se probírala také v kázáních určených pro kněžská shromáždění (tzv. kázání synodální) nebo pro universitu. Tato kázání, upravená pro poučení kněží a kněžského dorostu, počítala ovšem výlučně se vzdělaným publikem, a proto se přednášela latinsky a detailností výkladu i odkazovou argumentací se blížila traktátům. Do laických vrstev, zejména mezi měšťanstvo a lid, pronikaly hlavní myšlenky ideového zápasu, vedeného mezi učenici v traktátové formě, prostřednictvím kázání v národním jazyce.

Oba základní prostředky ideologického zápasu, traktát a kázání, byly zvláště horlivě pěstovány v dobách zvýšeného ideologického ruchu. Hojně se uplatňovaly už v době působení Husových předchůdců, ale jejich hlavní rozkvět nastal počátkem 15. století, v době Husova veřejného působení a po jeho smrti, kdy byly předními nástroji ideologické přehery vlastního revolučního boje. Společenské a literární důležitosti z nich nabyly zejména ony projevy, jejichž důsledky přímo zasahovaly do života. Protože působení samého Husa se brzy stalo krystalizační osou ideověpolitického úsilí v době, kdy se zostřovalo předrevoluční napětí, mají i z činnosti Husových současníků největší význam díla vztahující se přímo k jeho názorům a působení. I ukázky pro náš výběr byly proto vybírány tak, aby z nich vyniklo Husovo ústřední postavení v tehdejší ideologické boji.

Traktáty Husovy doby jsou pro dnešního čtenáře obtížnou četbou jak pro odlehlost tehdejšího náboženskopolitického myšlení, tak pro množství citátů z bible a z teologických autorit (srov. výklad v úvodu, s. 20). V traktátech se nejzřetelněji odráží deduktivní způsob myšlení, který ovládal tehdejší vědu podřízenou teologii; za správný byl považován ten názor, který se mohl odvolat na shodná mínění uznávaných autorit. Množství citátů bylo tedy podle soudobého myšlení nezbytnou podmínkou vědeckosti traktátových spisů.

Pokud jde o lidové kazatele, bylo vybírání ukázek značně znesnadněno tím, že se jejich dílo nedochovalo vůbec nebo je známe jen ve velmi nedokonalé podobě (srov. s. 99). Jde tu zejména o nejvýznamnějšího bojovného kazatele z doby po Husově smrti, Jana Želivského, jehož řeči známe toliko v podobě autorských náčrtků, obsahujících vlastně jen zásobu citátů z autorit, o něž Želivský své vývody v jednotlivých kázáních opíral. Lepší obraz o jeho politickém významu dochovala dobová relace o smrti Jana z Želiva (viz zde s. 481). Náhradou za ukázku z Želivského kázání je nám svědectví o jeho strhujícím řečnickém umění z kronikářského díla Vavřince z Březové (viz zde s. 495).